

NORGES INDSKRIFTER

INDTIL REFORMATIONEN.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND.

FØRSTE AFDELING:

NORGES INDSKRIFTER MED DE ÆLDRE RUNER.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel III.

Selve Runetegnene staar bevislig i Forbindelse med og er, ialfald for største Del, laante fra sydlandske Folks, Romernes og Grækernes, Skrifftegn. Dette er for nogle Runetegns Vedkommende i det foregaaende (tredje Bog Kap. IV, V) godtgjort og skal for de øvrige Runetegns Vedkommende i det følgende søges godtgjort.

Naar i gammel Tid det ene Folk optog Skrifftegn fra det andet, var det Regel, at Bogstavernes Navne hos det Folk, fra hvilket Skrifftegnene blev optagne, ogsaa blev bestemmende for eller fik nogen Indflydelse paa Bogstavnavnene hos det Folk, som optog Skrifftegnene. Undertiden blev de fremmede Bogstavnavne sammen med Skrifftegnene optagne af et andet Folk som Fremmedord, der ingen anden Betydning havde end den at være Bogstavnavne. Dette er, som allerede sagt, Tilfældet med de allerfleste græske Bogstavnavne.

Men der kunde ved Dannelsen af Bogstavnavnene hos et Folk, som optog Skrifftegn fra et fremmed Folk, ogsaa gjøre sig gjældende et forskjelligt Forhold eller Dannelsesprincip.

Undertiden kunde et Folk, som fra et andet optog Skrifftegn, paa den Maade faa Navne paa disse Skrifftegn, at det omtydede fremmede Bogstavnavne. De fremmede Bogstavnavne kunde blive forandrede i Form, saaledes at de

¹⁾ Hvis denne Opfatning af Oprindelsen til Runenavnet *ʒs* er rigtig, saa godtgjør den, hvad jeg allerede har sluttet af det ags. Runenavn *eoþw* og af Navnet paa Runen for *þ*, at de ældste Runenavne havde gotisk Sprogform, og ikke fællesgermansk, saa at Runen for *i* ikke hed **eisaz* eller **isaz*.

ved saakaldt Folkeetymologi bragtes i Forbindelse med Ord af lignende Lyd, som oprindelig hørte hjemme i det Folks Sprog, som optog Skrifteegn fra et fremmed Folk.

Eller ogsaa kunde man oversætte fremmede Bogstavnavne, d. v. s. danne Bogstavnavne, som udtrykte den Mening eller Ordbetydning, som de fremmede Navne paa de tilsvarende Bogstaver havde eller mentes at have udenfor sin Anvendelse som Bogstavnavne. Fremdeles kunde ældre Bogstavnavne, hvad enten de var oversatte eller ikke, ved Analogi eller Idéassociation føre til Dannelsen af andre Bogstavnavne, som havde Ordbetydninger, der var beslægtede med det ældre Bogstavnavns Ordbetydning. Og slig analogisk Dannelse af Bogstavnavne kunde finde Sted, uden at fremmede Forbilleder her umiddelbart forelaa.

Paa Omtydning af Bogstavnavne har vi allerede i det foregaaende havt flere Eksempler ved Overførelse af Runenavne fra én germansk Stamme til en anden eller ved Forandring i Opfatningen af et Runenavns Betydning til forskjellige Tider hos én og samme germanske Stamme. Saaledes er dette blevet paavist ved Forholdet mellem ags. *cén*, d. e. »Fakkel«, og oldn. *kaun*, d. e. »Byld«; ved Forholdet mellem ags. *þorn* og olddansk *þors*. Det oldnorske Runenavn *óss*, som oprindelig betydede »en af Æserne«, blev senere tildels opfattet som *óss*, d. e. »Elvemunding«; oldn. *úr*, som betydede »Urokse«, blev senere til *úr* »Støvregn«.

Eksempler paa, at der i senere Tid uden fremmed Forbillede dannes nye Bogstavnavne fra Betydningskategorier, som allerede er repræsenterede ved ældre i samme Sprog brugte Bogstavnavne, har vi i de ags. Navne *æsc*, d. e. »Ask«, og *éc*, d. e. »Eg«. Her har man valgt Trænavne vistnok ved Indflydelse fra de ældre Bogstavnavne *beorc*, d. e. »Birk«, *éoh*, d. e. »Barlind«, og *þorn*, d. e. »Torn«.

Omtydning af Bogstavnavne kan ogsaa paavises, hvor Bogstavnavnene føres over til et ganske forskjelligt Sprog. Saaledes enkeltvis i Græsk. Naar det fønikiske Bogstavnavn *šamekh* i Græsk er blevet til *σίμα* eller *σίμα*, saa maa den Forandring, som Navnet har undergaaet, forklares som indtraadt under Medvirkning af en Stræben efter at give Navnet paa den Bogstav, som betegner Hvislelyden, en Form, i hvilken det kunde se ud som en ægte græsk Afledning af *σίμα* »spraker, suser, hvisler«.

De i Middelalderen brugte irske Bogstavnavne er efter min Mening (som jeg her ikke skal søge at begrunde) for en stor Del dels Oversættelser, dels Omtydninger og dels Efterligninger af angelsaksiske Runenavne, som Iernerne lærte at kjende gennem Kymrerne; jfr. i det følgende S. 128.

Da det nu er godtgjort, at de gotiske Runetegn ikke frit er opfundne af Goterne selv, men er Gjengivelser eller Efterligninger af fremmede Bogstavtegn, saa er det efter det, som i det foregaaende er oplyst om Forholdet hos andre Folk, paa Forhaand muligt eller endog det, som man snarest maa formode, at Goterne ikke frit og uden nogensomhelst Forbilleder har dannet de fleste Navne paa de fra Fremmede modtagne Bogstavtegn, men at ogsaa Runenavnene, eller ialfald nogle af disse, kan være Omtydninger, Oversættelser eller paa en eller anden Maade Efterligninger af fremmede Bogstavnavne.

En Opfatning af Runenavnenes Oprindelse, som i sin Almindelighed synes at være nær beslægtet med den, som her er antydet og som i det følgende skal udføres og begrundes, har ogsaa Gundermann antydet, men han har hidtil ikke nærmere udviklet sine Meninger herom¹⁾.
